

S Z I N H Á Z.

CSONGOR ÉS TÜNDE.

Új színrealkalmazása a Nemzeti Színházban.

Rövid igazgatása alatt legutóbb Márkus László állt elő igen figyelemreméltó kísérlettel a hatalmas bölcséleti költemény meggyökereztetésére. Ragyogó színpadi képek mellett főtörekvése az volt, hogy a mű mély szímbőlvilágát is a lehetőségig feltárja. Szépet és jót nyújtott, valóban a — lehetőségig. A lényegig, a költemény legbenső magvaig eljutni színpadon szintoly lehetetlen, akár *Az ember tragédiája* szolgálatában: bizonyos egyezkedés nélkül a színházi követelményekkel, a vállalkozás örökre megoldhatatlan marad. Paulay óta a helyzet valamit mindenestre javult, a színpad technikai készségének fejlődése sok akadályt elhárított a szöveg teljesebb és nyomatékosabb érvényesülésének útjából, s ezzel a «dátványosság» fokozatosan elmélyül, a szemén kívül a lélek megragadására is több módot talál.

Most Németh Antal új színpadi fogalmazása szintén mindennekfölött Vörösmarty verseit kívánja szolgálni. A kritika meleg együttérzéssel fogadja ezt a törekvését s boldogan ismeri el annak sikerét. Szegeden már megállta próbáját e nehéz vállalkozásnak, azóta a rádióban is szerzett nem egy — főleg akusztikai — tapasztalatot, míg azután most a Nemzeti nagy színpadán is vállalhatta a szép feladatot. Egy pontban ő is ragaszkodott a színpadi hagyományhoz: magyar mesejáték színeit és ízeit kergeti, sokkal kézzelfoghatóbb módon, mint aminőre Vörösmartynak szándékosan bizonytalanabb és általánosabb környezetelképzelése (mely a «pogány kúnok idejét» jelöli meg) voltaképp lehetőséget adna. Márkus László a realiztikus alakokat (Balga-Ilma) matyó ruhába bujtatta, Németh a főhőst is székely legénynek öltözteti, s ehhez mérten egy kicsit «Székely-Tündérország» lesz valamennyi színpadi képből. Bizonyos, hogy a költő ilyen konkrét helyi színekre nem gondolt, az ő Csongora ennél sokkal időtlenebb mesehős, ősi fegyverben, *pajzzsal jár* (Tünde lábanyomát is arra metszi fel) stb. De végül is: nem erőltetjük, hogy a színház lemondjon bizonyos folklorista színességről, sem azt, hogy ősi harcok leventét akarván mutatni, holmi — longobárd vitézt csináljon Csongorból.

Ami a legfontosabb: az új rendezésben szépen és kellő nyomatékkal bontakozik ki a költeménynek majd minden mozzanata. A színek változását gyorsá, elevenné teszi a vetített háttér szerencsés felhasználása. Jaschik Almos kitűnő művésze a színpadi képeknek, távlatot, levegőt bír teremteni és megmozdítja a néző képzeletét. Talán csak az Éj birodalmát érzékelteti a kelleténél valamivel több színpadi hatásossággal. Úgy látszik, a vetített díszlet addig szolgálja igazán célját, amíg a művészi diszkréció határán belül marad. De ebben a képben mintegy önálló játékot kezd, árnyak gomolygásából óriási méretű női fej alakul ki előttünk, mely a gyönyörű monológra valósággal ránehezül, s azonfelül a *kép* arcjátékba is fog: szemét hol lehunyja,

hol kinyitja, mindez egy kissé vásári izt ad a legmagasztosabb jelenetnek, valami kelleetlen laterna magica-hatást.

A vándorok jelenetét viszont puritánabb beállításban kapjuk, mint valaha is. Márkus László ezt monumentálisra növelte. Igaz, hogy Vörösmarty a nagy felvonulást nem írja elő, de pl. a Fejedelem monológjában van egyenes utalás arra is, hogy «seregeihez» beszél. Most ő is magányos vándor lett, akár a gondolat megszállottja, a Tudós.

Legjobban az ördögfiak jelenetei sikerültek, pedig ez a rendezésnek fogósabb kérdése, semmint gondolhatnók: ide valami kedves, keresetlen játékosság kell, enélkül üres clownoskodássá válik az egész. Most három hihetetlenül rugalmas mozgású, gyermekesen közvetlen kedélyű fiatal színész: Major Tamás, Ungvári László és Várkonyi Zoltán remek összhangban hozza elénk a jeles triászt, még némi vérmérsékleti különbséggel is meggazdagítva.

Szabó Margit Mirigye is méltó a figyelemre, sokban az elismerésre is. Van benne tragikai erő és pátosz, ez itt valóban fontos, éreznünk kell, hogy nem a *János vitéz* boszorkányával van dolgunk. A fiatal művésznő egyéni súlyt és tekintélyt ad az alaknak. Néhol még túlságosan hangos, de pl. a kútvarázslat képében egészen magasrendű. Szép a szavalata is, csak egy megrogzott balhiedelemtől kell megszabadulnia: attól, hogy ahol a költő s kötőszót használ, ott neki (nyilván «világosság» kedvéért) és-t kell mondania. Ezt a színészbabonát évtizedek óta ismerjük és szenvedjük. De Vörösmarty ritmusát mégis csak tisztelni illik, felesleges szótagokkal sántává-bénává tenni senki tolmácsolójának nincs joga!

Somogyi Erzsí meg Juhász József Ilma-Balga-kettőse kitűnő. Amazt már a legutóbbi szereposztásban is élvezhettük, most még izesebbé és szeretetreméltóbbá lett, Juhász remek művészi realizmusa pedig az előadásnak egyik legnagyobb értéke. Nincs egyetlen mozzanata, amelyben olcsó hatást kergetne, tökéletesen azonosul feladatával, nyersségében is módnélkül kedves, egészen Vörösmarty szellemében.

Még egy meglepetése van a felújításnak, ezt is egy egészen kezdő színésznő nyújtja: Ledér rövid, de remek epizódját még sohasem éreztük olyan finom árnyalatokkal gazdagon megelevenedni, mint most Szelezky Zita játékában. Esztendeje, még színinövendék korában, láttuk őt néhány rendkívül nehéz feladatban meglepően egyéninek és érdekesnek. Aligha csalt meg a «helyi perspektíva»: most, nagy színpadon is annak ígérkezik.

Végül emlékezünk meg a főszereplőkről. Közülök Szörényi Éva Tündéje szép és finom jelenség, jól is beszél, csak erősen a konvencióhoz igazodik; mozgását pedig a rendezés is valamelyest agyonstilizálta. Perényi László daliás Csongora éppen a hős emberi tragikus nagyságáért bír legkevésbé helytállni: jobbára üres versmondásában ritkán vet lobot a lélek.

A Vándorok — kivált Maklár Kalmárja — egy kissé túljátsszák mondanivalójukat. A nemtők tánca nagyon szép és graciózus, Polgár Tibor új kísérezénye jólesően tartózkodó, amellet izesen magyaros.

Zenebohócok.

Felújítás és művészjubiläum a Nemzeti Színházban.

Zilahy Lajos fiatalos lírájú «com-media dell'arté»-ja jobbára új szerep-

lőkkel került ismét játékrendre. Érzelmes jelenetei, kedves alakjai most sem tévesztik el hatásukat, a forgószínpados új rendezés pedig igen szerencsésen fokozza a második felvonás záróképeinek érvényesülését. Bajor Gi-

zinek kedves szerepe a kis Fruzsina, most még több színben csillog alakítása, mint korábban. Csontos vette át Rózsahegy híres szerepét, Angyal urat, kitűnően vág is egyéniségéhez, csak nem mindig szerencsés rögtönzései csapnak túl a mértéken; mintha ezzel akarná jóvátenni, amit máshol a szövegből elejt vagy — néha mármár szinte a szó közepén is — elfelejt. Berky Lili Angyalnéja finom és bensőséges. Madár úr szerepe Jávor-nak jutott, bajosan győzött meg istenkísértő nagy szenvedélyéről, olyan szárazon bizonykodott föléle. Pehely urat Rajnay játszotta, szépen, lelkesen, csak nagy elődjének, Sugárnak démoni íze hiányzott belőle. A varietéigazgató alakjában Lehotaytól tökéletes Ódry-utánzatot kaptunk. Gózon artistaüagnőke teljes hitelű.

De az ünneplés gyújtópontjába ezúttal egy érdemes epizódista került: M. Iványi Irén, ki huszonöt éves tagsági jubileumát ülte meg ezen az estén. A színház a hagyományos «hűséggyűrű»-vel tüntette ki, s a kritika is meleg megbecsüléssel fordul a jeles művésznő felé. Az utolsó negyedszázadban alig akadt olyan színházi este, amikor az együttesben figyelmet ne keltett volna egy-egy kitűnően megfigyelt, teljes gonddal és lelkes becsúrással megformált alakítása. Komoly szerepeiben őszinte átélése hatott, komikai ábrázolásaiban valódi kedélye és lélekmelege. Zilahy darabjának ez a zsémbes és vajszívű, lompos és hiú, hűséges házbűtora valóságos kis miniatűrretek és Iványi Irén egyetlen vonással sem marad adósa az alaknak.

A művésznővel együtt ünnepelte a színház férjét is, Mészáros Sándor Lászlót, aki szintén huszonöt éve került a színház kötelékébe s több mint másfél évtizedig általános megbecsülésre látta el az igazgatói titkárnak nagy odaadást, hozzáértést és tapintatot kívánó munkakörét.

Egy pohár víz.

Scribe vígjátéka a Művész Színházban.

Legtöbb bírálója mintegy újra fölfedezte ennek a százszentendős darabnak frissességét. Pedig nem is oly régen Hevesi Sándor szintén főnyereményt csinált vele a Nemzeti Színházban. Bizvást megjósolhatni, hogy még jó egypárszor fel fogják fedezni. Mi a titka ennek a hervadhatatlanságnak? Nem a technikai ügyessége, ami különben Scribenek csakugyan példaadó jó tulajdonsága, de elvégre ezt bőségesen el is lesték tőle, s ma — kivált a darab legelején — már néhány kis gyámoltalankodáson is rajta lehet kapni. Annál inkább: valódi szellemessége, vígjátékírói gazdag vénája. Vörösmarty el volt ragadtatva a szellemnek ettől a hajlékonyságától, örökké éber játékosságától és fitogtatás nélküli ember- és lélekismeretétől. Történeti és politikai vígjáték ez, de mindezek fölött azért kitűnő, mert nem a jellemzeken, hanem a jellemeken, nem a politikai szemléleten, hanem a szívek és vesék vizsgálatán van a hangsúly. Hiába, a közönség — bármennyire «szórakozást» keres is a színházban — úgy mellékesen arra is csak ráeszmél, hogy *mivel* szórakoztatták, s ha azt érzi, hogy visz magával haza is valamit: hálásan hajlandó újra meg újra fölfedezni akár a «nagyapáink jószágát» is. Még ha nem pajtásházasságról szól is, s nem telefon vagy rádió bonyolítja is a bonyodalmat; sőt — ahogy már Vörösmarty mondta — «bukfenc sincs benne és kornyika».

A színészek is multhatatlanul igézte alá kerülnek az ilyen valódi játékalkalmaknak. Itt nincs henye fordulat, állandóan résen kell lenni, szívvel-elmével részt kell venni a játszmban. A Művész Színház szép előadása ilyen lelkes odaadásban fogant. Kürti Pál végezte a rendezés munkáját, finom stílusérzékkel, elevenen s mégsem bántó túlhangsúlyozással. Holmi ren-

dezői kétesértékű találatoknál többet bízott magára az elmés szövegre, mely Harsányi Zsolt új fordításában friss csengést kapott. Az együttesben a vezető hegedű az egyre meglepőbbben kibontakozó Mezey Mária kezébe került, éles és mégis finom karikírozó érzékkel, diszkrét humorral, kedves elmésséggel formálja meg a nagy udvari intrikusnő alakját. Játéktársa Bolingbroke szerepében Góth. Mesteri beszédkézsége, értelmi fölénye hiánytalanul megteszi a magáét. Mi csak az előkelő diplomatát nem éreztük benne eléggé; egy kicsit a buffonériába írta át az alakot. Lázár Mária királynéja nagyon izléses és szellemes karikatúra, eddig a legérdekesebb munkája a valóban fejedelmi megjelenésű művésznőnek. Egry Mária is sok egyéni vonással újítja meg a «naiva»-szerepkör hagyománykészletét. Békássy pedig jó úton van az igazi vígjátéki stílus felé, a fokozódó biztosság majd nagyobb nyugalmát is meghozza.

Budai Nagy Antal.

Kós Károly színjátéka a Vígyszínházban.

«Erdélyben a hatalmas erdélyi püspök, miután az egyházi tized fizetése alól a magyar nemesség mindinkább megszabadult, annál erélyesebben követelte a jobbágyoktól; Lépes György püspök e szigora mellett földesúri visszaélések, főként a szabadköltözés megakadályozása is adta a fegyvert 1437-ben az alsófehérmegyei, majd a szatmári és nyírségi magyar parasztság kezébe. Vezetői, Kardos János, Budai Nagy Antal, Nyíri Márton jobbágyok voltak, akik Alparét mellett Bábolnahegyen megverték a vajdai és székelyispáni sereget, úgyhogy a nemesség kénytelen volt velük egységet kötni és a szabadköltözést újra biztosítani. De az előjogos rendek nem adták fel a harcot: a három nemzet: magyar, szász, székely 1437 őszén

megkötötte a kápolnai uniót, melyben a kölcsönös védelemre örök hűséget esküsznek egymásnak. Az egységnek nem is maradt el a következménye: a nemesség csapatai leverték előbb a szabolcsi, aztán az erdélyi lázadókat, ezek Kolozsvárra szorultak, melyet a nemesek bevettek, a vezetőket kivégezték.»

Szekfű Gyulával mondtam el itt Kós Károly történeti színjátékának lényegét, ami a bennefoglalt tényeket illeti. A hős nála Budai Nagy Antal lett, a kalotaszegi fiú, aki ötévi kalandozása alatt Prágában megismerkedett a huszita eredetű «kelyhesség»-gel, s amikor hazakerül, az új hit fanatikusai őt szemelik ki az erdélyi vallásos és szociális mozgalom vezéréül. Budait otthon a szerelem is várja, de jobbágy testvéreinek sanyarú sorsa valósággal odasodorja a lázadás élére. Kós Károly itt fogja meg tragikus sorsát: a békeség és igazság bajnokának végzettségét küldetését, mely a szerelmes daljának boldogságába kerül, végül életébe is, mert a szerző a tulajdon gyanakvó párthíveivel öleti meg a vezért, ki a hatalmasok bosszújával olyan bátran farkasszemet nézett. Nála a győztes Csáky vajda már csak a hős holttestét ejtheti prédájául, feleségének, a boldogtalan Bese Annának karja között.

Komoly, lelkes és gondos munkával állt elő Kós, s kivált az elindításban meglep biztosságával és tömörségével. Egyéni tragikum kezd kibontakozni, a küldetésstudat végzeterejének szárnysuhogását hallani. De a színjáték második felében némileg meglazul a szerkezet, különösen a szerelmi szál elvékonyodásával s azzal az érezhető törekvéssel, hogy a hős sorsa osztálydrámává is súlyosodjék. Igaz, hogy ezzel jut a drámába leginkább a különleges erdélyi nyomaték, mely az írónak érezhetőleg «szívügye». Tagadhatatlan is, hogy az az «erdélyi lelkeség», melyről ma annyi szólam

hallható, nála mintegy tapinthatóvá válik, négyszázésettendős gyökereiben. Mindenekelőtt pedig kevéssel sokatmondó, drámai erejű, izes nyelvében, melynek sugallatos mágiája ennek a színjátéknak legigazibb művészi értéke.

A Vígszínház meglepő készséggel és tiszteletreméltó gonddal állt szolgálatába. Gróf Bánffy Miklós főrendezői lelkessége és avatottsága megérik minden mozzanaton. Hegedüs Tibor rendezőben pedig megértő, finom stílérzékű munkatársra lelt. A harmónikus együttesből is kiemelkedik Greguss Zoltán igaz átélése, szép dikciója a címszerepben, Dayka Margit üde lélekrajza, Somlay zordon tekintélye, Toronyi valódi bensősége. Ezúttal Dózsa István egy epizódjelenetét is nagyon ki kell emelni.

Az igen szép diszleteket és jelmezeket szintén a tehetséges szerző tervezte.

János.

Bús Fekete László vígjátéka a Vígszínházban.

«Vérbeli író, akinek joga van a teljes elismeréshez» — ezt olvasom a szerzőről a könnyen hevülő színházi ujságban, s nyomban a megokolást is: az előkelő pesti színpadok után megnyíltak előtte a nagy bécsi színházak is és most már Hollywoodban folytatódik a karrierje.

Mindezekről nálunk vérbeli íróvá lesz valaki! Igaz, hogy egyik bíráló kartársam meg azt írta épp erről az új darabjáról: ha regény volna, tízsoros kritika járna ki neki!

Ismerjünk el annyit, hogy van benne tagadhatatlan műhelyi jártas-

ság, hogy ezzel vállalkozni mer most már arra is, hogy színpadi útlevelet kérjen a legvadabb lélektani, sőt színházi képtelenségnek, s ezt az útlevelet legtöbbször el is fogadják, — íme, még Amerikába is érvényes!

S ha ennyit elismertünk, ne fessegessük derék politikus-lakójának köz- és magánéleti kalandjait, társadalmi és szerelmi fölényét, ne fessegessük általában a darab helyzeteit és jellemeit, ne fessegessük még azt se, hogy a Vígszínház Kós Károly után, akinek karrierje sohasem fog Hollywoodban folytatódni, sőt aki bécsi nagy színházak kapuinak megnyíltát is alighanem hiába várja, miért siet megint amaz «előkelő pesti színpadok» sorában elhelyezkedni, amelyek Bús Feketének a sikerekhez még a «vérbeli író» rangjelzését is szeretnék megszerezni.

Mondom, ne fessegessünk semmit, ehelyett dicsérjük a pompás előadást. Tarnay rendezése önmagában is megtisztelően jó, a színészek munkája még fokozza a megtisztelést. Somlay miniszterelnöke aligha áll a Volkstheater nagy Bassermannjáé mögött, Péterfy grófnak pedig bizonyára még magyarabb hitelű. Aczél Ilona finom kegyelmes asszony, Dénes György bocsánatosan stréber politikus. Ráday megnyerő a címszerepben, érdemes is kitennie magáért, mert ebből film is lesz, akárki meglássa! Muráti Lili pedig elszántan úgy beleéli magát a szerepébe, hogy valódi, érző, szerelmes nőt teremt belőle. Ezért a legkülönbek az ő jelenetei: Bús Fekete mindig olyankor emelkedik tehetségének zenitjére, amikor — más teremt helyette.

Rédey Tivadar

Z E N E.

KODÁLY ZOLTÁN BUDA-VÁRI TE DEUMA. A múlt hetek legkimagaslóbb zenei eseménye volt a Kodály Zoltántól Budavár visszafoglalásának 250. évfordulójára komponált Te Deum előadása. A bemutató az évforduló napján, múlt év szept. 2-án volt a Budavári Koronázó templomban, de az egész mű nagyszabású kereteivel, igazi nagy stílusával szinte kínálkozott a hangversenyteremben való előadásra is. Vannak olyan zenei alkotások — és ezek mindig a nagy alkotások közül valók —, amelyek bárhol, bármilyen környezetben hangzanak fel, igazi templomi áhítatot és légkört teremtenek maguk körül. Valami mélységes és rejtelmes kapcsolat van művészet és vallás között. Mivel lehet ezt a kapcsolatot magyarázni? Minden emberi tevékenységre végeredményben a jelen állapottal való elégedetlenség hajt. Mindig vágyódunk valami után, mindig el akarunk érni valamit, minden vágy beteljesedése csak újabb forrása az újabb elégedetlenségnek. Folyton nőni akarunk; irányuljon ez a törekvés külső vagy belső értékekre, állandó előrehaladás, folytonos küzdelem nélkül nincs magasabb rendű emberi élet. A művészi alkotás is csak kiegészítője akar lenni a tökéletlen valóságnak. A művészt is — aki százszoros intenzitással éli át ezt az emberi összvárgást a több, a tökéletes, a teljesség után — az hajtja az alkotásra, hogy a nyomorúságos, sivár valósággal szemben olyan világot teremtsen magának, ahol kiemelkedve a mulandó élet fájdalmas sodrából, lénye szabadabban, igazabban tud megnyilvánulni. S hol találja meg ezt a világot a legteljesebben, mint az emberi lélek minden mély és nagy szenvedélyét magába foglaló vallásos érzésben. Ebben az érzésben kap

igazi értelmet minden hite, reménye, szeretete, azért tud jobban hinni, remélni, erősebben szeretni, mint a többi ember. Művészlelkének minden rajongó fanatizmusával hisz abban, amit értékesnek, megvalósítandónak ismert fel s ez az érték nem az egyéni boldogság, nem praktikus kézzelfogható kis igazságok, hanem öntudatlanul vagy öntudatosan mindig a legmagasabb, a legfőbb eszmény. Kell, hogy lángoló szeretettel szeresse ezt az eszményt, mert lehetetlen nem szeretni azt, akitől egyedül remélheti alkotásának végső célját, a mulandó a tökéletlen valóság kiegészítését s ezzel saját megváltását. Hacsak végig tekintünk a zeneirodalom nagy alkotásain, kivétel nélkül feltaláljuk bennük ezt a vallásos jelleget. Nem a cél, a forma teszi őket azzá, hanem a tartalom, a zeneköltő küzdelme a magasabb régiók meghódításáért, amellyel hallgatói lelkét is felgyújtja, mert nagyobb meggyőződésének, hitének, szeretetének erejével magával ragad minden emberi hitet és sóvárgást, mely mindannyiunkban él és kifejezésre törekszik.

Kodály Zoltán Te Deuma a legfőbb Eszménynek hódoló hálaadásban a magyar nemzet minden vágyát, minden sóvárgását egyesíti a tökéletlennek, igaztalanoknak érzett valóság kiegészítése után. Ebbe az ősi és mégis mindig új liturgikus szövegbe, amelyben évezredek hálaadások szálltak az ég felé, Kodály mind egyéni, mind faji és egyetemes szempontból új tartalmat tudott önteni.

Egyéni, mert zenei nyelvének sajátossága, ritmikus, melódikus, harmónikus szövedéke, ragyogó hangszerelése, a tematikus kidolgozás módja, a kifejezés szuggesztív ereje teljesen kodályi, ami rögtön felismereti velünk alkotóját. De milyen ter-

mészetesen formálja ez az egyéni művészet érzéseit, eszméit magyar dallamvonalakban, ritmusokban, harmóniakban, milyen magyar egész monumentális heroizmusában! S emellett milyen egyetemes, klasszikus szellemű a forma és a kifejezés egyensúlyában, tisztaságában, csodálatos lezúrtságában, Palestrina szellemét sugárzó vokális és kontrapunktikus művészetében. Palestrinán keresztül természetszerűen találja meg az utat Kodály a másfélezer éves gregorián énekstílus hagyományaihoz, mert lelke tárva áll minden ősi és mégis mindig modern, mert mélyen emberi, mélyen népi zenei megnyilatkozás előtt.

Figyeljük meg a hatalmas bevezetésben mikép válik el a zene a szövegtől e szavaknál «Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth», hogy teljesen a gregorián stílus szellemében önjerejére utalva, gazdag díszítésekben áradjon ki egy szótag felett. Így lesz a zene az örömben, hálaadásban felolvadó szív közvetlen kifejezője. Kifogyhatatlanok Kodály eszközei, ahogy a szöveget a hangulati egység alapján szakaszokra bontva, megalkotja művészi képeit. Nehéz volna megmondani hol meggyőzőbbek, hol megragadóbbak ezek a képek: ott, ahol kórus és a zenekar lenyűgöző dinamikával igazi haendeli erővel és szenvedéllyel zengi az Atya és a Fiú végtelen dicsőségét, midőn hatalmas unisonokban árad felénk az őskeresztény szellem monumentális komolysága és mélységes, mártírjainak vérértől megpecsételt hite, vagy midőn gyöngye erejével az Igazságot hiába kereső összetört Ember hull porba a megfejtethetlen isteni akarat előtt és a gyönyörű miserere kórus halotti zsolozsmájában már a teljes vigasztalanság felhője sötétlik felénk.

Egy pillanatra sem lankad az al-

kotás ihlete, amely egy fenséges lendületben akkor éri el legmagasabb szárnya ását, midőn elérkezik minden idők legemberibb, legkeresztényebb hitvallásához: «Non confundar in aeternum» — Nem szégyenülhetünk meg bizalmunkban. Mintha az alkotó minden hitét, reményét, szerelmét erre az ígére összpontosítaná, és lesz most már a gyönyörű befejezésnek, végső felemelkedésnek vezéreszméje is. Az egetostromló szenvedély után tiszta szépséggé szelidül itt minden. Ebben az igében hangzik ki a szoprán szóló, hogy a hit és bizakodás fényével emeljen mindeneket magához: «NON CONFUNDAR IN AETERNUM» . . .

Mintha a 250 év előtti diadalra zengett Te Deum-ban egy új magyarság hajnalhasadása intene felénk, egy új magyarságé, amely a szenvedések tűzkohójából olyan alkotásokat tudott lelkéből kiegészíteni, amely világzenei szempontból is a modern katolikus zene legnagyobb értékei közé sorolható.

A művet a Filharmónikus zenekar és a székesfővárosi énekkar adta elő az Operában Dohnányi mester vezényletével, bár mindenki teljes odaadással fáradozott a siker érdekében, valami azért mégis hiányzott az előadásból. Sajnos a szoprán szóló rendkívül fontos szerepe sem érvényesült megfelelő énekesnő hiányában. Tündöklő, kristálytisza szopránhang kell ide, amely az ihletett befejezésnek is szárnyakat tud adni. — A mű második, hangversenyteremben való előadása Fleischer karnagy vezényletével sem volt ebből a szempontból sokkal kielégítőbb. A nagyszerű mű így is megtalálta útját a közönség szívéhez, gazdag tartalmához teljesen méltó előadását pedig majd csak meghozza az idő.

Prahács Margit.

KIÁLLÍTÁSOK.

A *Képzőművészeti Társulat* téli kiállításáról, amelynek megrendezése a Múcsarnokban régi hagyomány, évtizedek óta ugyanúgy visszatér, akár a városligeti fákon megjelenő zuzmára, nem sok a mondanivalónk. A mennyiséggel nincs baj, az összes termék ezúttal is megteltek, a képek és szobrok katalógusszáma jóval túlhaladta az ötszázat. A «telt ház» művészi mérlege azonban olyannak bizonyult, hogy szürkébb, gyengébb bajosan lehetne. Kár volna és nem is szabad titkolni, hogy csekély hányad kivételével, a tárlaton oly anyag jutott szóhoz, amely a szerény középszer szintjét sem érte el. Azokról nem is szólva, akiknek a teljesen eliparosodott festés mezei hadaként sikerült besurranniok a Múcsarnok falai közé. Járva a kiállítást, egész termék voltak, ahol mindössze egy-két nevet tudtunk megjelölni a katalógusban s lábunk alatt, mintha avar zörgött volna. Pedig az idén oly díj elsőizbeni odaítélése is szerepelt, amely a mai viszonyok közt mindenkép számottevő: Eszterházy Pál herceg háromezer pengős díja. A jelek szerint azonban ez sem volt eléggé hatásos csalogató: java művészeink nagyrésze, festő és szobrász egyaránt, távolmaradt a kiállításról. Csak felvetjük a kérdést: milyen véleményt formálhatott az a műértő szemű külföldi, aki abban a hiszemben vetődött a tárlatra, hogy ott a magyar képzőművészet mai állásáról nyer tájékozódást. Az összehatas, a domináló anyag alapján nem az lesz-e a benyomása, hogy festészetünk fölött, Ripp van Winkléhez hasonlóan, nyomtalanul múlt el az utolsó harminc év.

Múcsarnoki részről mindezekre persze közbevetéseket tehetne valaki. Megjegyezhetné: a Múcsarnok nem kényszeríthet senkit, hogy állítson ki, ha nem akar. Ugyancsak kijelenthetné: az olyan kiállításnak, mint az évenként visszatérő téli tárlat, nem programmszerű rendeltetése, hogy az egész élő magyar képzőművészetnek pillanatnyi keresztmetszetét adja. Végül: a Múcsarnok csak abból az anyagból rendezhet kiállítást, amely rendelkezésére áll. Elvi alapon ez az okoskodás nem látszik helytelennek. A tények és körülmények ismerője viszont könnyen válaszolhat rá először is a következőkkel: annak, hogy az új festészet mesterei húzódoznak a múcsarnoki részvételtől, régi oka, előzménye van. A részletezése nem tartozik ide, mert ez már művészetpolitika. Másodszor: egy kiállítás akkor is lehet tartalmas, értékes színvonalú, ha nem jellemzi okvetlenül a jelenkori festészet valamennyi parcelláját, ha a legújabb időszerűségek elmaradásával régebbi irányzatok, festőelvek szűkebb körére korlátozódik. A döntő a minőség, de ez aztán nagyon döntő. Ha tehát nem kétséges, hogy a Múcsarnok csak a címére érkezett képekből és szobrokból rendezhet kiállítást, másrészt alapítólevelében az sincs előírva, hogy sub titulo téli tárlat valamennyi termét meg kell tölteni, ha erre a fényűzésre nem futja a küldött minőségek. A közönség művészi nevelését is tekintve, vajjon nem a kevesebb-e ilyenkor a több, tizenöt terem helyett például öt. Konzervatív művészet? Mi sem kényelmesebb, mint erre hivatkozni. Vizsgálva azonban a hivatkozókat, gyakran az tűnik ki, hogy fogalmak és értékek összetévesztése történik. Rég

eljátszott melódiák, kiélt formák semmitmondó ismétléseit értik alatta, száraz apró morzsáit egy valamikor dús asztalnak, hagyományt mondanak és üres szokványt gyakorolnak.

A tárlati körséta alapján alább csak névsorát adjuk azoknak, akiknek munkái komoly művészi értékeik alapján kiváltak az anyagból. A sokakkal szemben erre a külön lapra tartozik finom tónusszépségű, erős realista érzékkel festett kétalakos képével (Anya és leánya) a fiatal *Domján Árpád*, régi, békebeli tájképével (November végén) *Bosznay István*, *Burghardt Rezső*, az elhalt mester, *Magyar-Mannheimer* Gusztáv képei, *Boldizsár István*, *Szlányi Lajos*, *Benkhardt Ágost*, *Czencz János*, *Udvary Pál*, ifj. *Czene Béla*, *Gál János*, *Vidovszky Béla*, *Gábor Móric*, *Sárdy Brutus*, *Kövesdy Géza*, *Pólya Iván*, Apátfalvi *Czene János*. Külön csoportban állított ki az akvarelisták és pasztellfestők egyesülete, a két termet megtöltő artisztikus anyagban *Nagy Sándor*, *Baranski E. László*, *Edvi Illés Aladár*, *Dióssy Antal*, *Jaschik Álmos*, *Hende Vince*, *Hessky Iván*, *Halápy Ede*, *Beron Gyula* grafikáival. A szobrok társaságából *Kisfaludi Strobl Zsigmond*, *Antal Károly*, *Hiesz Géza*, *Martinelli Jenő*, *Berán Lajos*, *Erdey Dezső* munkáit emeljük ki.

* * *

A Mária Valéria-utcai képszalonban *Molnár C. Pál* munkáival találkoztunk, aki a háború után szintérre lépő festőnemzedékben a «római iskola» egyik tagja, sőt annak egyenesen zászlótartója. *Molnár C. Pál* számára ez a temperált légkörű, valami magaslati hűvösséget árasztó s másrészt a formai tisztultságot, az arányt és mértéktartást, a szabatos képszerkesztés értékeit hangsúlyozó iskola nem átmeneti állomás volt, rövid kiszállás más célok felé való robozásban, hanem beletemetkezés, egygyévalás magával a klasszikus hagyományokon nyugvó latin szellemmel. A műterme valóban elefántosontorony, ahová a zűgő és vajdó élet hangjai és színei nem hatolnak be, ha tőle függne, valószínű, hogy a világon megszűnne minden motorberregés s a villanyt *Fra Angelico* mécsese váltaná fel.

Szelid kékek és szürkék, tompa barnák, enyhe sárgák és rózsaszínek, «freskószínek» töltik ki *Molnár C. Pál* képeit, amelyeken akkor is van elvont, absztrakt vonás, ha meglevő zeg-zugát, sikátorát ábrázolják ódon olasz városkának. Amit fest, annak nem az érzékelhető valóság a sugallója, hanem az elképzelés és emlékezés s ahogyan fest, azon régi mesterek, a trecento és quattrocento áhíthatos piktórainak ígérete érződik. Olaszországi kóborlásai, időzései múzeumokban és templomokban, a szemlélet és az irodalmi reflexio: mindez együttvéve táplálja művészetét. Képein hol középkori legendák, szentek, hol antik pásztorkjátékok, idillek, régi kövek által keltett hangulatok öltenek formát. A primitív mesterek jámborsága és egyszerűsége azonban nála egy nagyon is kulturált művész tudatos játéka, a távoli mult világának idézése mögött voltaképp a harmóniák után sóvárgó mai ember nyugtalansága és érzékenysége vibrál. Ez az összetettség, vegyi képlete a réginek és mainak, keveredése a naivitásnak és kifinomultságnak, az archaizálásnak és közvetlenségnek, adja a különös, egyéni jellemvonást *Molnár C. Pál* munkáiban. Az persze más kérdés, hogy ez a latin kultúremlékektől inspirált, középkori artisztikumot felidéző művészet meddig fejleszthető, sőt fejleszthető-e tovább. A kiállításon volt néhány kép (*Autóstrada*, *Erdő mélye*), amelyek pozitívabb természet-kapcsolatukkal, melegebb színeikkel arra vallottak, hogy a kérdés nyilván *Molnár C. Pál* előtt is felvetődik. A változás

összefügg az anyaggal is, amely nem a festő által kedvelt, annyiszor használt tempera, hanem olajfesték. Mindenesetre, ha e néhány kép új út felé mutat, a folytatást ezen az úton inkább várjuk érdeklődve, mint amint a szintén új Vénasszonyok nyara képvisel, Molnár C. Pál szürrealista kísérlete, amely a megfestés kiválósága ellenére, bonyolult allegorizálásával csak nyomtatott megárazat mellékelése esetén érthető.

Nagyobb ellentétet színpadi rendező sem állíthatna szembe, mint ami Molnár C. Pál álombirodalma, képeinek lelkisége, festésmódja és Vaszary János világa, stílusa közt adódik. Vaszarynál szélesre tárulnak a műteremablakok, hogy befogadják az élet dúsan ömlő, mindent körülölelő fényét. A képeken a nap sugárzásában, vagy a levegő finom párázatán keresztül jelennek meg a színek, hol lefojtottan tüzelve, hol szikrázva, dinamikus teltségükkel szinte szétrobbantással fenyegetve a vászon kereteit.

* * *

A természet, verőfényben úszó kert, tengerpart, virág a vázában és nők mint nagyvilági festett virágok, nők az akt leplezetlenségében, vagy felöltözöttek, arckép-célzattal, de rendszerint valami diszkrét, tartózkodó erotikumot rejtve: ez a Vaszary-képekről leolvasható, uralkodó témakör. Csupa valóságselet, az életből látszólag taláalomra kiemelt, különösebb nevezetesség nélkül való részlet, amely azonban a képpé alakulás teremtő folyamatában jelentőssé lesz, a művész kezétől új értelmet kap. A valóság az alap, amelyen Vaszary áll, művészete innen nyeri frissítő nedveit, bravúros ecsetjárásának ez a támasztéka. De amikor az ecset megáll, mert a kép készen van: a természeti szín és formajelenség is áthangszerelődött a kép képletének, temperamentumának és ízlésének külön törvénye szerint.

Néhány évvel ezelőtt Vaszary pikturájában bizonyos ingadozó, habozó magatartás mutatkozott. A mester, aki az új művészetnek elméletben is frontharcosa, egyre azt figyelte, hogy mit mondanak és mit csinálnak Párizsban. Mintha attól tartott volna, hogy a «progresszivitás vonata» elszalad mellette, lemarad valamiről, ami a festészetben netán oly esemény, olyan felfedezés, amilyen Amerika volt a földrajztudományban s a rádió megszállása és a repülőgép a technikában. Ettől az érdeklődéstől nyugtalanítva, amely jó, ha megvan, bár a technikai fejlődés analógiái a művészetre korántsem alkalmazhatók, itt az elv és elmélet újszerűsége, az eljárásbeli újítás önmagában még nem dönt el semmit: Vaszary a máról-holnapra való stíluscserélgetés terére lépett. Amit festett, az mindig érdekes, szellemes volt, egy kis Párisból hozott Van Dogent is tartalmazott, de valahogyan hiányzott belőle a meggyőződés benső ereje, az igazi Vaszary teljes formájának sava-borsa. Képeket láttunk, amelyek első megnézésre frappiroztak, később azonban a hatásuk gyöngült, a virtuoz csillogás mögött kevésnek találtuk azt, ami Vaszaryt a festőszerszámnak nemcsak virtuozává, hanem költőjévé teszi.

Persze csak intermezzóról volt szó. Oly közjátékról, amelyet egyébként csak a Vaszary-szabású egyéniségek engedhetnek meg maguknak s amelynek nyoma az utóbbi években termelt, nagyrészt délolaszországi élményekből fakadó munkákon már nincs sehol. Ezeken az új képeken a festői mondani-valónak ismét súlya, tartalma van, a raffinált könnyedség csak burok rajtuk. Lírájukban halk és elboruló csellóhang is megütődik, de a feltörő, győzelmes vezérszólam: egy hedonista világszemlélet ódái zengése. Valósággal kápráztat a látvány, amit Vaszary rendez a paletta színeivel, ahogyan felgyújtja

őket, ki tudja használni világítóerejüket. Új képein oly szín-fokozódások vannak, amelyek még a nápolyi és taorminai képek kék és lila izzásainak esetében sem magyarázhatók a délvidéki tájtól, a természettől nyújtott adottságokkal. Az élet szépségét ünnepli Vaszary. Elragadtatott festő, aki bizonyosan jól van értesülve arról is, ami nem ad okot lelkesültségre, ami a világon disszonancia, gond és baj, sötét árnyék és tragédia, de ecsettel a kezében minderről nem vesz tudomást, van ereje és szívóssága ,hogy egykoron a római centurióhoz intézett archimedesi mondással tartsa távol: Noli turbare circulos meos. Ritka ember és ritka művész, aki hét évtized kilométerkövét hagyva maga mögött, a ruganyos lélek, a viruló, csorbítatlan alkotókészség vértetében oly illuziókat tud nyújtani, mint Vaszary János.

A kiállításon, amelyet az Ernst-Múzeum rendezett, tehetségének komolyságával, tiszta művészi szándékaival nem méltatlan társként mutatkozott be a szobrász *Borbereki K. Zoltán*. Műveinek felépítésén, formaszabásán félreismerhetetlen a vérbeli szobrász kézjegye. Megvan benne az a lényegesre rátapintó ösztönös plasztikai érzék, ami minden továbbinak az alapja, ami nélkül a technikai tanultság magas iskolája sem tehet valakit igazán szobrásszá. Borbereki festőnek indult, de oly alkotások után, mint a sipkás parasztyerekfej, a Forráskút és a Pásztorfiú, a kérdés fel sem merülhet, hogy melyik irányban várnak reá inkább a neki való feladatok. A fiatal magyar szobrásznemzedéknek máris erőssége és még nagyobb ígérete.

Dömötör István.